

Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita

Fakulta

Obor řízení

Uchazeč

Pracoviště uchazeče, instituce

Habilitační práce

Oponent

Pracoviště oponenta, instituce

Pedagogická

Pedagogika

PhDr. Anna TOMKOVÁ, Ph.D.

katedra preprimární a primární pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Portfolio v perspektivě reflektivně pojatého vzdělávání učitelů

prof. PhDr. Tomáš JANÍK, Ph.D., M.Ed.

Institut výzkumu školního vzdělávání Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity

Text posudku (rozsah v rámci předepsané osnovy dle zvážení oponenta)

Předmětem posouzení je tiskem vydaná odborná kniha (monografie) v rozsahu cca. 220 stran textu a cca. 100 stran doprovodných materiálů (zejména příloh). Kniha nese název *Portfolio v perspektivě reflektivně pojatého vzdělávání učitelů* a habilitantka je její jedinou autorkou.

a. Aktuálnost námětu

Aktuálnost předkládané práce shledávám v tom, že přistupuje k problematice učitelské profese, profesionalizace a profesionality v perspektivě reflektivního přístupu. V teoriích profesí má pojetí „reflektivního praktika“ významné postavení, neboť i navzdory různým pochybnostem (u nás viz např. diskuse Pupaly a Kačšáka in PedOr 1/2011) nadále panuje přesvědčení, že profesionál, který by (se) nerefletoval, by nebyl profesionálem.

Jako aktuální a perspektivní vnímám také prohlášení autorky na s. 13 posuzovaného díla, kde uvádí, že „v pojetí učitelství jako reflektivní praxe je **reflektivita chápána jako trvalý princip učitelské profesionality**“. Reflektivita jako princip profesionality a profesionalita spolu s profesionalizací představují „očekávaný stav a zároveň očekávaný proces individuální či kolektivní proměny, který dovoluje stát se profesionálem, tedy tím, kdo ví proč, co a jak dělat v dané profesi, a který se dál vzdělává“ – to vše jsou (jak se uvádí na s. 9 citovaného díla s odkazem na Perrenouda) důležité momenty autorčina přístupu. Domnívám se, že zde máme co do činění s určitým programovým zaměřením jak posuzované práce, tak celé myšlenkové školy stojící v pozadí.

V konkrétním tematickém zaostření je práce věnována portfoliu – to je zde ukotveno v širší koncepci reflektivně pojatého vzdělávání učitelů. Jinak řečeno, problematika portfolia zde není pojednána úzce instrumentálně, ba spíše naopak – autorce se podařilo ukázat na význam a funkci portfolia ve vazbě na ostatní komponenty a nástroje učitelského vzdělávání. To považuji za cenné a aktuální, neboť *ucelenější* (či v silnějším smyslu slova *systemové*) přístupy se u nás v této oblasti vyskytují spíše ojediněle.

Kromě toho vnímám ještě jeden rozměr aktuálnosti tématu, které autorka zpracovala, a to je aktuálnost školsko-politická. Portfolio mělo být důležitou součástí kariérního systému pro učitele, který byl v České republice po několik let připravován (nakonec však nebyl přijat v legislativním procesu). V posuzované práci je dobře vysvětleno, jaké místo mohlo portfolio mít v širším (systémovém) konceptu podpory profesního rozvoje učitelů a jaké funkce mohlo sehrávat ve vztahu k profesnímu standardu, k atestačním řízením apod.

b. Přístup k řešení

Monografie má teoreticko-empirický charakter, její cíl je formulován následovně: „...prezentovat, analyzovat a diskutovat možnosti a meze využívání profesních portfolio ve vzdělávání učitelů, respektive v reflektivně pojatém vzdělávání budoucích učitelův obecné i konkrétní kontextualizované podobě“ (s. 6 posuzovaného díla).

Přístup k řešení zvolené problematiky považuji za vhodně koncipovaný, srozumitelně prezentovaný a odůvodněný. Pohybuje se mezi obecnějším výkladem problematiky profesních portfolio (kapitoly 1-3) a analýzou konkrétního pojetí portfolio vytvořeného autorkou a kolegy (kapitola 4).

Výchozím momentem řešení problematiky je vymezení tématu práce – k tomu autorka přistoupila tak, že zvolila tematickou dominantu (portfolio) a vymezila její smysluplný a současně uchopitelný širší kontext (reflektivně pojaté vzdělávání učitelů).

Kompozičně autorka práci vhodně rozvrhla: od kontextů problematiky (proměny učitelské profese, přístupy k vysokoškolskému vzdělávání) postupuje k výkladu koncepce přípravného vzdělávání učitelů v reflektivním pojetí (teoretická východiska, cíle a obsahy, modely profesního učení, hodnocení profesního učení, reflektovaná praxe, princip izomorfismu) a odtud dále k obecnějším pojednání o portfolio v reflektivním pojetí vzdělávání učitelů (druhy portfolio, případy portfolio, princip izomorfismu). Po takto obsahově strukturovaných teoretických východiscích plynule navazuje empirická část, jíž je studie *Studentské pedagogické portfolio ve vzdělávání studentů učitelství*.

V celkovém pohledu na koncepci a kompozici posuzované práce se domnívám, že proponovaného cíle bylo dosaženo.

c. Použitá metodologie

Posuzovaná práce je koncipována jako teoreticko-empirická, což odpovídá povaze studovaného fenoménu i přístupu, který autorka zvolila pro jeho uchopení. Paní kolegyně Tomková – podobně jako řada dalších habilitantů z fakult připravujících profesionály – dlouhodobě naplňuje role spoluautorky kurikula přípravného vzdělávání, vzdělatelky učitelů a výzkumnice své vlastní praxe. To ji vybavuje předpoklady k tomu, aby v odborné komunitě představovala výsledky svého vlastního (kurikulárního a didaktického) vývoje a výzkumu a aby tyto zde byly oceňovány jako specifický typ intelektuálního výkonu rozvíjeného na pomezí teorie, výzkumu a praxe. Dle mého názoru si takové ocenění plně zaslouží.

Pokud jde o konkrétní metodologický postup uplatněný ve studii prezentované v kapitole 4, ten dle mého názoru splňuje požadavky kladené na tento typ studií. Jedná se o poměrně detailní reflektivně-deskriptivní studii postupu zavádění portfolia na PedF UK v pětiletém (neděleném) studijním programu Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Patnáctileté vývojové a výzkumné aktivity autorky (jako členky širšího týmu příslušné katedry) jsou ve studii přehledně prezentovány dle milníků svého vývoje a nasazení portfolia v jednotlivých etapách studia učitelství daného oboru. Výzkum má do značné míry povahu akčního výzkumu zaměřeného na implementaci vybraného přístup s cílem iniciovat, podporovat a vyhodnotit proces transformace ve směru posílení reflektivity v učitelském vzdělávání. V tomto rámci byly uplatněny četné metody kvalitativního výzkumu, které přinesly důležité a zajímavé poznatky, k nimž se vyjadřuji níže.

Celkově vzato se domnívám, že výzkum byl proveden na odpovídající odborné úrovni, pouze bych uvítal podrobnější charakteristiku použitých kategoriálních systémů a kódovacích schémat (jsou ilustrativně uváděny v přílohách práce), ale by bylo vhodné podrobněji prezentovat i jejich teoretické zázemí a zdůvodnění.

d. Kvalita a správnost dosažených výsledků

V posuzované práci jsou předloženy výsledky různého typu. Za důležité považuji, že výsledky z jednotlivých částí monografie tvoří jeden celek. Teoretizující části v kapitolách 1-3 jsou vhodně doplněny empirickými výsledky z vlastního výzkumu v kapitole 4.

Výsledky z autorčiny vlastní kvalitativní výzkumné studie (kapitola 4) vypovídají o tom, že portfolio podporuje reflektivitu studentů, přispívá k reflexi profesního učení a profesní identity budoucích učitelů, aktivizuje studenty v přemýšlení o procesu stávání se samostatnými, odpovědnými a tvořivými učiteli ... portfolio se uplatňuje jako nástroj podpory formativního hodnocení a podporuje proměnu sumativního hodnocení směrem k hodnocení kvalit studentů spojených s učitelkou přípravou a očekávanými nároky na profesionalitu učitelů v praxi. ... pokud jde o rizika, je třeba řešit pnutí mezi rozvojovou a hodnoticí funkcí portfolia ... je třeba si jasně uvědomovat funkci, kterou má pedagogické portfolio v konkrétní situaci plnit (s. 227 posuzovaného díla).

Osobně dále považuji za podstatné zjištění, že portfolio v autorčině pojetí má potenciál podporovat nejen integraci teorie a praxe a pedagogických zkušeností a znalostí získávaných napříč pedagogickými studijními předměty, ale integraci prakticky všech obsahů a výsledků profesního učení a rozvoj profesní identity studentů učitelství pro 1. stupeň ZŠ (s. 228 posuzovaného díla).

Tyto výsledky svůj význam nejen jako faktická zjištění; vzhledem k tomu, že vzešly z kvalitativního výzkumu, jejich hodnota spočívá také v tom, že autorka jimi názorně ilustruje, jak její koncept vznikl, jak byl zaváděn do praxe, jak funguje a jak jej lze dále rozvíjet. Tím vytváří předpoklady pro jeho možný (adaptovaný) přenos a rozšíření na další instituce připravující učitele. Právě v tomto ohledu tudíž získané výsledky oceňuji.

e. Původnost dosažených výsledků

Výsledky prezentované v kapitolách 1-3 jsou získány převážně na základě rešerše odborné literatury – je třeba ocenit, že autorka pro naše prostředí zprostředkovává poznatky z frankofonních oblastí (France, Belgie, Kanada), které jsou u nás jen obtížně dostupné.

Výsledky vzešlé z výzkumné studie prezentované v kapitole 4 jsou autorské, a tudíž původní – stejně jako celá koncepce (byť její vytváření bylo inspirováno vybranými zahraničními a domácími modely).

f. Uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a další bádání

Výše jsem ocenil, že autorka přináší poznatky a zkušenosti cenné pro další rozvoj reflektivně pojatého vzdělávání učitelů. Na tomto místě bych ještě rád zdůraznil, že je lze vnímat také jako podklad pro specifikaci a konkretizaci postupů uplatňovaných v učitelském vzdělávání.

Kromě toho vnímám získané výsledky jako podklad pro další teoretizaci problematiky „reflektivity jako principu učitelské profesionality“ – je škoda, že monografie se k tomuto tématu (tak slibně nastolenému v kapitole 1) ve svém závěru podrobněji nevrací. Současně to však lze chápat jako výzvu pro další bádání a lze očekávat, že autorka bude takto zaměřené výzkumné záměry koncipovat v budoucích letech.

g. Uplatnitelnost výsledků v praxi

Výsledky, k nimž autorka dospěla, jsou v praxi již využívány, a to nejen na jejím domovském pracovišti (Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy), ale také na dalších pedagogických fakultách. Např. na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity a nejspíše i na dalších fakultách v ČR, popř. v SR je do jisté míry využíván rámec profesních kvalit, na jehož vytváření se autorka podílela.

Rovněž autorčiny poznatky a zkušenosti z koncipování portfolia v reflektivně pojatém učitelském vzdělávání mají odezvu v odborných kruzích, jak lze dovodit z citací i dalšího ohlasů na práce autorky.

Za mimořádně důležité a inspirativní považuji, že autorka svým výzkumem ukazuje jednu z možností, jak lze pomocí portfolia proměnit pojetí státních závěrečných zkoušek v učitelských oborech tak, aby lépe nabývaly charakteru profesního dialogu (srov. s 219 posuzovaného díla).

Další oblastí využití některých výsledků měl být kariérní systém pro učitele. Jeho zavádění sice bylo prozatím zastaveno, nicméně je možné, že bude v upravené podobě obnoveno.

h. Formální úprava a jazyková úroveň práce

Vzhledem k tomu, že předmětem posuzování je tiskem vydaná monografie, formální úroveň práce je na profesionální úrovni. Totéž ovšem platí pro jazykovou stránku práce – gramatické chyby se v práci neobjevují.

Autorka spolehlivě ovládá odborný funkční styl, odpovídající stylistiku i terminologii. Píše přitom zajímavě a srozumitelně – text je čtivý a dobře se v něm orientuje.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

1. Provedený výzkum zprostředkoval řadu dílčích (faktických) poznatků, na jejichž základě lze směřovat k teoretizaci. Která místa své práce by autorka označila jako ta, kde se k teoretizaci směřuje? Popř. jak by mohla pokračovat další odborná práce autorky, pokud by mělo být ambicí propracovat se na vyšší úroveň teoretizace?
2. Jedním z přívlastků, jimiž lze provedený výzkum charakterizovat, je *implementační*. Jaké obecnější poznatky k problematice implementace vybraných komponent/nástrojů (např. portfolio) do systémů učitelského vzdělávání lze z provedeného výzkumu vyvodit?

Závěr

Habilitační práce Anny Tomkové *Portfolio v perspektivě reflektivně pojatého vzdělávání učitelů* **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogika.

V Brně, dne 27. prosince 2018

.....
podpis